
HEROJI PO POTREBI – REVIZIJA ISTORIJE

Jovan Muhadinović

This paper deals with the analysis of historical figures and their activities during the Second World War. The subject of the analysis is Draža Mihailović, the commander-in-chief of the Chetnik forces during the occupation of Yugoslavia, and Werner von Braun, one of the champions of Hitler's German missile program. The aim of the study is to point out the illogicalities in some interpretations and attempts to revise history by comparing the views of different historiographies. The revision of history is exactly what has been causing controversy and conflict since the dissolution of SFR Yugoslavia in the last decade of the 20th century.

Pohvale, priznanja, odličja prate ljudsku civilizaciju od njenog početka. Medalje su odličja koja se dodjeljuju po definiciji za zasluge, i to one koje ne bi trebalo dovoditi u pitanje. Odlikovanja imaju avers i revers ili, kako neko voli više da kaže, lice i naličje. Upravo u ovom tekstu ćemo se baviti dvijema stranama tih „medalja“, analizirajući kroz studiju slučaja dvije istorijske ličnosti, generala Jugoslovenske vojske u otadžbini ili poznatijih kao četnici, Draže Mihailovića i Venera fon Brauna, nacističkog naučnika, jednog od prvih Hitlerovih raketnih stručnjaka. Kao što ni strane odlikovanja nijesu iste, tako nije isto ni tumačenje historiografija Zapada i Istoka, oko djelovanja

ovih ličnosti tokom Drugog svjetskog rata. Postavlja se ono vječno pitanje, da li je izdajnik vazda izdajnik ili je po potrebi one suparničke ideološke strane i heroj?

Studiju slučaja ćemo provesti tako što ćemo za ličnost Mihailovića koristiti dvije knjige. Jedna je monografija Valtera Robertsa, *Tito, Mihailović i saveznici 1941–1945*, izdanje 2013. godine koja je bila zabranjena u SFR Jugoslaviji i knjigu *Draža, istina o četnicima*, dr Dušana Stupara iz 2015. godine. Prvu koristim zato što je omiljeno štivo revizionista o Mihailovićevoj ulozi u ratnim dešavanjima 1941–1945, a ovu drugu jer podržava službenu tvrdnju, mada više ne u Srbiji, da je Draža Mihailović bio saradnik okupatora. Kroz knjigu Rulanda Bernda, *Verner fon Braun: život za svemir*, koja je izdata 1970. godine, opisaćemo ovog nacističkog naučnika. Razlog zašto za fon Brauna koristimo jednu, a za Mihailovića dvije knjige je jasan. Ovaj drugi je puno bitniji za našu prošlost, posebno posljednjih decenija od raspada SFR Jugoslavije.

Draža Mihailović

Dragoljub – Draža Mihailović rođen je u Ivanjici 1873. godine, u kneževini Srbiji. Prije Drugog svjetskog rata bio je pukovnik Jugoslovenske vojske u Kraljevini Jugoslaviji. Nakon aprilskog rata, u maju mjesecu počeo je da formira četničke odrede. Ubrzo je počela i njegova saradnja sa okupatorskim formacijama u zemlji. Od strane jugoslovenske izbjegličke vlade u Londonu, pored toga je, u decembru 1941. godine unaprijeđen u čin brigadnog generala. U januaru naredne godine je u razmaku od 8 dana proglašen ministrom vojske, mornarice i vazduhoplovstva i dobio je čin divizijskog generala. Na ljeto 1942. godine postao je načelnik Štaba Vrhovne komande Jugoslovenske vojske u otadžbini, mjesec dana kasnije postaje i armijski general. U Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi lično je sa

okupatorom ratovao protiv Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije – partizana. Nakon neuspjeha i razbijanja njegovih snaga od strane partizana, krio se i uzaludno pokušavao da obnovi snage. Uhvaćen je 1946. godine i nakon javnog procesa, osuđen kao ratni zločinac i izdajnik na smrtnu kaznu.¹ Bitno je naglasiti da je Mihailović ličnost, koja je rehabilitovana od strane zvanične vlasti u Srbiji, i dat mu je oreol oslobodioca i antifašiste. Na tome se nije stalo već je pokušana i rehabilitacija Nedića koji je bio direktni saradnik okupatora i upravnik u Srbiji za vrijeme okupacije. Kolaboracija ovih ličnosti sa okupatorom je ostavila krvavi trag na stranicama istorije tog perioda.

Valter Roberts u svojoj studiji objašnjava situaciju na Balkanu i rascjep u Jugoslaviji između saveznika, posebno SSSR-a sa jedne strane i SAD-a i Britanije, sa druge. Počecemo sa zanimljivim tumačenjem „pojma“ izdaje kod ovog autora kroz primjere iz njegove knjige. Počecemo sa izvještajem njemačkog opunomoćenika Benclera u vezi stanja u Srbiji na jesen 1941. godine. Interesantno je da se tu pominju isključivo ustaničke aktivnosti komunista, kao i uspješno okončane operacije protiv tih „komunističkih bandi“. Roberts je iz izvještaja naveo sljedeće:

„... Osim toga u ličnosti Draže Mihailovića postoje takva okupljanja svih pobunjenika sa nacionalističkim sklonostima. Ova osoba tvrdi da ima svoj štab u planinama između Čačka i Valjeva, u selu Ravna Gora, nema više tako mnogo sledbenika, ali ga ipak ne treba podcenjivati... *u ovom trenutku on ne predstavlja nikakvu akutnu opasnost, posebno stoga što je postao neprijatelj i komunistima, sa kojima je u početku rata sarađivao, a sada se zapravo bori protiv njih.*“²

Zanimljivo je kako su u ovom izvještaju četnici tretirani kao pobunjenici, pored isticanja da ne predstavljaju nikakvu stalnu

¹ *Vojna enciklopedija, drugo izdanje*, br. 5, Beograd, 1973, str. 452, 453.

² V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941–1945*, Beograd, 2013, str. 62.

opasnost, a posebno što su postali neprijatelji komunistima, koji se bore protiv okupatora. Mada možda to i nije toliko bitno koliko Robertsovo objašnjenje koje ćemo citirati:

„Bilo je optužbi da je krvavi sukob između četnika i partizana zapravo nastao usled saradnje Njemaca i četnika. *Ovu tvrdnju ne podržavaju nikakvi dokazi. S druge strane nesumnjivo da Mihailović nije bio nimalo nesrećan zbog proterivanja partizana iz Srbije. Četnici su čak tu i tamo ‘malo pomogli’ u tome. Ali u to vreme nije bilo nikakve saradnje između njega ili bilo kojeg zapovednika pod njegovom komandom i Nemaca.*“³

General Draža Mihailović

(izvor: Dr D. Stupar, *Draža, istina o četnicima*, Zrenjanin)

Autor monografije u svom komentaru njemačkog izvještaja kaže da su četnici „tu i tamo malo pomogli“ Njemcima u protjerivanju partizana iz Srbije, ali da nikakve saradnje između okupatora, Mihailovića i njegovih zapovjednika nije bilo?! Postavlja se pitanje da li su ti četnici u toj „maloj pomoći“ njemačkoj vojsci imali oficire koji su ih vodili, i da li su to oficiri koji po Robertsu „nijesu sarađivali sa nacistima“ u toj operaciji? Sem toga, da li je moguće da Mihailović, kako se stalno pripovijeda u revizionizmu posljednjih decenija, nije znao

³ V. Roberts, *naved. djelo*, str. 62.

ništa o „maloj pomoći“ svojih oficira i trupa Njemcima, pa je neodgovoran za dejstvo svojih jedinica?

Po knjizi dr Dušana Stupara, Njemci prve informacije o Mihailoviću dobijaju tokom maja 1941. godine. Dva mjeseca nakon toga general Harold Tumer, šef Upravnog štaba opunomoćenog komandanta u Srbiji, je preko Milana Aćimovića i Nedićevog režima, stupio u vezu sa štabom Mihailovića. Tokom avgusta 1941. godine, pregovore sa Mihailovićem, kao zastupnikom Njemaca obavio je upravo Aćimović. Toga ljeta njemačka služba je pridobila određeni broj četničkih oficira kao što su Branislav Pantić, Milutin Radojević, Nenad Mitrović, Milorad Mitić koji su bili članovi Mihailovićevog štaba. Na jesen je u ime Njemaca sa Mihailovićem na Ravnoj Gori pregovarao Aleksandar Nikolajević, koji je po povratku obavijestio okupatora da četnički zapovjednik komuniste smatra najvećim neprijateljima i da neće ratovati protiv Njemaca. Otvorenu saradnju tada nije prihvatio zbog neraspoloženja svojih vojnika.⁴ Kasnije će se ispostaviti da je Mihailović ipak htio saradnju, ali samo onu u kojoj se neće lično eksponirati. Na pregovore sa okupatorom je slao sebi vjerne ljude. Tako su njemu podređeni Pantić i Mitrović 28. oktobra 1941. godine otišli u Beograd i predali Njemcima dokument u kojem je stajalo da Draža Mihailović stavlja svoje odrede na raspolaganje Vermahtu, i da garantuje punu saradnju, kao i konačni obračun sa komunistima. Tražio je da zauzvrat budu obustavljena masovna strijeljanja stanovništva od strane okupatora na teritoriji na kojoj su njegovi četnički odredi. Priznao je pobjedu Trećeg Rajha.⁵ Onemogućen lično da se sastane sa predstavnicima njemačke okupacione vlasti, Draža je na pregovore u selu Dince poslao svoje predstavnike, u novembru 1941. godine. Njemački oficiri su tražili dokaz i punu

⁴ Dr D. Stupar, *Draža, istina o četnicima*, Zrenjanin, 2015, str. 116, 117.

⁵ *Isto*, str. 118.

garanciju da će Mihailović sarađivati sa njihovim trupama. Pored svih predašnjih potvrda Mihailovićevi četnici su napali njemačke snage u Kraljevu. Pravdanje četničkog komandanta da su to izveli njemu nelojalni četnici sa komunistima, nije uvjerilo Njemce, sve dok nije odlučio da im preda 365 zarobljenih partizana.⁶

Stupar u svojoj knjizi za razliku od Robertsa puno detaljnije daje sliku one „male pomoći“ četnika Njemcima, koju pominje američki pisac. Ono u čemu se slažu, a sлагаće se i podaci iz ove dvije studije jeste, da su četnici na sve načine gledali da unište komuniste, radeći na tome sa okupatorom. Razlika je u tome što Roberts za razliku od Stupara to ne smatra kolaboracijom „u dovoljnoj mjeri“, a kamoli izdajom.

Sumnje oko Mihailovićeve aktivnosti u Jugoslaviji počele su se širiti posebno od jeseni 1942. godine. General je toliko postao zaokupljen jednom jedinom borbom, borbom protiv partizana. Roberts naglašava da je moguće da je Njemce i Italijane, Mihailović smatrao prolaznim fenomenom?! Kaže da se on borio protiv ustaša, ljotićevaca i nedićevaca takođe.⁷ Vijesti o tome da se Mihailović ne samo pasivizirao, već i da je sarađivao sa okupatorom su uveliko zabrinule jugoslovensku vladu u Londonu. U strahu od toga, vlada je davala nebulozne izjave, suprotno tim informacijama, da Dražini četnici pod blokadom drže 30–40 divizija okupacionih jedinica.⁸ Stejt department je takođe počeo da sumnja i pokazuje nerazumijevanje, po pitanju djelatnosti četnika i okupatora.⁹ U historiografiji je poznato neslaganje različitih formacija četnika, tako da nijesu nepoznate borbe između ovih frakcija, koje autor pominje. Znači li to da borba Mihailovićevih četnika isključivo i prvenstveno protiv

⁶ Isto, str. 120, 121.

⁷ V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941-1945*, str. 93.

⁸ V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941-1945*, str. 92.

⁹ Isto, str. 91.

partizanskog pokreta, koji je bio oslobodilački, nije posredno, barem, pravljenje usluge okupatoru, ako ne i olakšavanje njegovih operacija? Draža Mihailoviću je bilo bitno da kod okupatora izvrši legalizaciju svojih trupa. Smatrao je da može zarad svoga cilja da radi na više strana. Gledao je da zametne za sobom tragove time što je svoje oficire slao na sastanke sa Njercima. Tako je svom kapetanu Đuri Ivetiću dao ovlašćenje 12. oktobra 1942. godine, da može slobodno legalizovati odrede pod svojom komandom kod okupatora, ali da ostane na nacionalističkoj liniji.¹⁰

Draža Mihailović sa pukovnikom Bejljem, šefom britanske misije pri četničkom štabu (desno) u prisustvu svog oficira (Dr D. Stupar, *Draža, istina o četnicima*, Zrenjanin)

Krajem 1942. godine u štab Draže Mihailovića je stigao britanski oficir pukovnik Stenli Bejli, iskusni obavještajac koji je prije rata radio u Srbiji, u rudniku Trepča. Govorio je dobro

¹⁰ Dr D. Stupar, *naved. djelo*, 121, 122.

srpski jezik i bio upoznat sa jugoslovenskom situacijom. Glavni zadatak mu je bio da prati pokrete četnika i naredbe koje im izdaje Mihailović. U decembru te godine je poslat izvještaj u kom se govorilo da četnici ne zaslužuju pomoć u naoružanju, jer će ga koristiti protiv partizana koji se jedino bore protiv okupatora. Rečeno je i da četnici sarađuju sa Italijanima od kojih dobijaju oružje za borbu protiv komunista.¹¹

Mihailović je februara 1943. godine održao govor u selu Donje Lipovo kod Kolašina, koji će kod saveznika izazvati burne reakcije. Prenosimo djelove govora:

a) „da su Srbi sada potpuno bez prijatelja... da su Britanci pokušavali da menjaju srpsku krv za trivijalne isporuke municije, da mu više nije potreban dalji kontakt sa zapadnim demokratijama čiji je jedini cilj da dobiju rat na račun drugih.

b) da kralj Petar i njegova Vlada nisu gosti, već bukvalno zarobljenici u Britaniji...

c) da su hipokratske i anti-jugoslovenske aktivnosti partizana obavljane na zadovoljstvo Saveznika i njihove želje za izdajom; *ipak šta god da Saveznici urade ili čime god zaprete, to neće odagnati Srbe od njihovog zaveta i svete dužnosti da unište partizane;*

d) *da koliko god Italijani uslišavali njegov poziv za pomoć generalno, ne postoji ništa što bi saveznici mogli da urade da prema njima promeni stav;*

c) *da su njegovi neprijatelji ustaše, partizani, Hrvati i muslimani; i da kad su oni u pitanju on bi se radije okrenuo Njemcima i Italijanima;*“¹²

Istaknuti djelovi ovog govora govore o patološkoj i fanatičnoj želji Mihailovića da po svaku cijenu uništi partizane, pa i po cijenu izdaje. U dijelu govora pod c) navodi da Italijani „uslišavaju“ – ispunjavaju njegove pozive za pomoć, i da on

¹¹ Isto, str. 277-279.

¹² V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941-1945*, str. 119, 120.

prema saveznicima neće promijeniti stav. pod e) navodi da bi se radije okrenuo Njemcima i Italijanima?

Sad ćemo citirati reakciju na ovaj govor upravo britanske vlade, saopšten premijeru jugoslovenske vlade u Londonu:

„Vlada njegovog Veličanstva ne može da ignoriše ovaj izvor besa niti da prihvati bez objašnjenja i protesta politiku koja se toliko razlikuje od njene. Sad više ne mogu da objasne ni britanskom narodu ni Saveznicima kontinuiranu podršku pokretu, čiji se lider ne libi da javno izjavi da su naši neprijatelji njegovi saveznici – potpuno je nebitno da li je to privremeno ili stalno – i da njegovi neprijatelji nisu Nemci i Italijani, okupatori njegove zemlje, već njegovi jugoslovenski sunarodnici i glavni među njima čovek koji se ovog trenutka bori i daje život kako bi oslobodio svoju zemlju od stranog jarma...

...ukoliko general Mihailović nije spreman da promeni svoju politiku, kako prema italijanskom neprijatelju tako i prema jugoslovenskim sunarodnicima koji neprijatelju pružaju otpor, pokazaće se kao neophodno da Vlada njegovog Veličanstva preispita svoju dosadašnju politiku koja je išla u korist generalu Mihailovića, a na štetu ostalih pokreta otpora u Jugoslaviji.“

U ovom slučaju je kompletan citat boldiran jer svaki djelić pokazuje ono što je bio glavni cilj Draže Mihailovića, uništenje komunizma i partizana po svaku cijenu, pa i saradnje sa okupatorom, koja se tu pominje. Drugi dio citata je zanimljiv jer je Mihailović od strane Zapada odlikovan nakon rata, pored dokazane kolaboracije sa neprijateljem.

Jugoslovenska vlada u izbjeglištvu je dobila nalog od Britanaca da hitno ispita Mihailovića da li se dogovarao sa Italijanima, jer su neki britanski agenti smatrali da je govor više bijes četničkog generala nego li stvarna saradnja. Ovo je bio njegov odgovor:

„... Nisam imao nikakve sastanke sa Italijanima, niti sa njihovim generalima. Italijani su kao i Nemci, pokušali u nekoliko navrata da organizuju takve sastanke, ali do njih nikad

nije došlo jer sam ih ja sa najvećim prezirom uvek odbijao. Nemci su upravo pre nekoliko dana ponovo pokušali.“

Neki Britanci su u ovo sumnjali, smatrajući da ovim Draža hoće da se opravda i da nakon svog govora u Kolašinu, dokaže da nije imao kontakta sa okupatorom. Forein Ofis je bio nezadovoljan znajući sigurno da Mihailović time nije ništa dokazao, kao ni po pitanju saradnje sa Saveznicima ili borbe protiv okupatora. *U maju 1943. godine Britanci su uputili notu jugoslovenskoj vladi da poruči Mihailoviću da mu primarni cilj mora biti otpor silama Osovine; ...mora prestati svaka saradnja sa Italijanima; niti sme biti bilo kakvog kontakta sa Nedićem, srpskim marionetskim premijerom. Britanska direktiva i ovo prenosi: „Bilo kakvo narušavanje ovih principa se može prihvatiti jedino uz konsultacije sa britanskim zapovednikom preko pukovnika Bejlja i uz odobrenje britanske i jugoslovenske vlade.“ ?!*¹³

Prvi dio britanske note nesumnjivo potvrđuje da je Mihailović sarađivao sa Italijanima, koji su okupatori iako neki revizionisti za okupatore smatraju samo Njemce, pokušavajući da opravdaju Dražu koji je i sa ovima sarađivao. U drugom dijelu pokazuje se britanska spremnost da se nešto iz note i promijeni ako bude odgovaralo njihovim interesima. Znači da za ciljeve svoje politike, neće biti problem ni da ga odlikuju i nazivaju herojem, uprkos dokazima o kolaboraciji sa okupatorom.

Mjesec dana nakon ove prepiske i bitke na Sutjesci gdje su partizani probili njemački obruč, Dikin, britanski oficir pri Titovom štabu, koji je tada uz Tita ranjen od njemačke bombe traži od svoje vlade, pomoć za partizane.¹⁴ Zašto ako su oni po Mihailoviću glavni neprijatelji, njegovi i saveznički?

¹³ V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941-1945*, str. 119-123.

¹⁴ *Isto*, str. 147.

Četnici i Italijani pod četničkom zastavom
(Dr D. Stupar, *Draža, istina o četnicima*, Zrenjanin)

Već pomenuti britanski kontakt kod Mihailovića, pukovnik Bejli je bio prisutan prilikom govora u selu kraj Kolašina i pokušao je da obuzda generala, ali mu to nije polazilo za rukom dok ovaj nije pao u nesvijest.¹⁵ Nakon toga britanski obavještajac je smanjio lične kontakte sa Mihailovićem, koje je sem izuzetnim situacijama, obavljao preko posrednika iz svoje misije. Takav izuzetak je bio sastanak sa Mihailovićem u martu 1943. godine u vrijeme borbi na Neretvi, kada su četnici razbijeni od partizana. Izvještaj Britanca pominje da je Mihailović tada priznao da se njegovi četnici bore u dolini Neretve protiv komunista, o čemu je ovaj obavijestio svoju vladu. Uporni pokušaji britanske vlade da ujedini četnike i

¹⁵ U Bejlijevim izvještajima je pomenuto da je general Mihailović bio pod uticajem velike količine rakije, tada jer se govor desio nakon krštenja djeteta, kojem su četnici prisustvovali. Ujedno je to i razlog njegove nesvjestice.

partizane protiv okupatora ostali su bez uspjeha. U maju je Bejli primio naređenje od generala Henrija Vilsona za Mihailovića. Rečeno mu je da hitno povuče svoje trupe, nazivajući ih neefikasnim. Partizane je Vilson opisao kao uspješnu borbenu formaciju, posebno na prostorima gdje je Mihajlović „predstavljen jedino kvislinzima“. Mihailović je odbio naredbu i negirao optužbe za saradnju sa okupatorom.¹⁶ Dolaskom američkog generala Armstronga, na Ravnu Goru u septembru 1943. godine, on preuzima savezničku misiju pri četničkom štabu, a Bejli će biti njegov zamjenik. Armstrong je dobio naređenje da pokrene četničke akcije u cilju sabotaža saobraćajnih komunikacija u Srbiji. Uskoro će se kao prioritetne tačke pokazati željeznički mostovi Kraljevo – Priština i Beograd – Niš. Problem je bio što su tamo stacionirani četnici bili u potpunoj saradnji sa Njercima, posebno na zadatku čuvanja tih saobraćajnica. Iz tog razloga od te akcije neće biti ništa. Poslije završene Teheranske konferencije među saveznicima je došlo do dogovora da se pomoć i logistika u potpunosti pruži Titu i partizanima. U velikoj mjeri na to će uticati izvještaj američkog kapetana Fariša, koji je upućen u Teheran. U njemu se govorilo o velikom broju partizanskih jedinica koje se bore protiv okupatora, dok se četnici zajedno sa Italijanima i Njercima bore protiv partizana. Armstrong je bezuspješno pokušavao da pokrene četnike na borbu. Ponovljeno naređenje generala Vilsona, Mihailoviću, o kojem je bila obaviještena i jugoslovenska vlada u Londonu, nije pomoglo. Krajem 1943. godine, Čerčil je primio kralja Petra II Karađorđevića i rekao mu da je Mihailović nepoželjan u jugoslovenskoj vladi, zbog dokaza o kolaboraciji sa okupatorom. General Armstrong će ostati pri Mihailovićevom štabu do proljeća 1944, sa ciljem evakuacije savezničkih misija iz istočne Srbije.¹⁷

¹⁶ Dr D. Stupar, *naved. djelo*, str. 280.

¹⁷ Dr D. Stupar, *naved. djelo*, str. 289–293.

Ratne, 1943. godine po Robertsovoj knjizi, njemačka obavještajna služba je u maju, pokušala da stupi u kontakt sa Mihailovićem i četnicima. Operaciju je vodio pukovnik Fridrih Hajnc. Navodi se da je on imao naređenje da uhvati Mihailovića živog. Njemački oficir je predložio da se pokuša uspostaviti saradnja sa njim, navodeći da su mu tu mogućnost predložili italijanski oficiri, koji su mu javili lokaciju četničkog štaba koji je tada bio u Crnoj Gori. Njemački obavještajci su po dolasku u Kolašin odvedeni u četnički štab. Tamo su zatekli Pavla Đurišića i načelnika štaba Popovića. Nakon nekoliko sati razgovora je ušao oficir, za kojeg je Hajnc mislio da je Mihailović, ali to nije bio on. Sigurno je to da su se oni dogovorili oko zajedničkog cilja:

„Vođa četnika označava Tita i komunistički partizanski pokret kao glavnog neprijatelja i spreman je da sarađuje aktivno i bezuslovno sa Nemačkom u borbi za poraz neprijatelja

Kao dokaz da su general Mihailović i četničke vođe spremne da vode ovu bitku iskreno i bez skrivenih motiva, spremni su da stave na raspolaganje jugoslovensku legiju koja bi se, pod komandom Mihailovića borila na strani Nemaca.

Ovaj sporazum koji za cilj ima da dovede do momentalne saradnje između nemačke armije i četnika, će postati pravosnažan jedino do vremena kada se američke i britanske trupe iskrcaju na Jadransku obalu. Posle toga četničke vođe ne mogu da garantuju pouzdanost svojih trupa.“

Hajnc je detalje ovog dogovora poslao u Berlin. Hitler ga nije prihvatio i razriješio je dužnosti njemačkog obavještajca. Potom su su njemački vojnici upali u štab i uhapsili Đurišića i Popovića, a Mihailović je izbjegao u Srbiju.¹⁸

Jasno je da se iz dokumenta da zaključiti da Mihailović nije bio na pomenutom sastanku. Međutim, s obzirom da se on tada krio u Kolašinu, a da je bio glavni zapovjednik četničkih snaga,

¹⁸ V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941–1945*, str. 154.

da su mu tada bili podređeni oficiri Đurišić i Popović, koji su učestvovali u postizanju ovog dogovora, teško je reći da za ovo nije znao, ili da ovo nije odobrio. U svakom slučaju kao general četničkih snaga i ministar vojni (od kraja 1942), u najmanju ruku snosi odgovornost za postupke svojih podređenih. Što dogovor nije sam Hitler odobrio može biti razlog posljednja tačka dogovora, gdje su četnici pokazali da su nelojalni saveznici, samim tim što su iščekivali iskrcavanje saveznika, kojima bi se potom pridružili i borili se sa njima protiv Njemaca. Nije nepoznato da je ovo bio i Mihailovićev stav o čemu je već pisano u drugim knjigama.

U Stuparevoj knjizi pominje se da sa naglim jačanjem narodnooslobodilačkog pokreta u Srbiji tokom 1943. godine dolazi do otvorene saradnje Mihailovića sa Njemcima. Četnički oficir Predrag Raković, koji je bio jedan od najodanijih Dražinih oficira, u martu te godine pisao je Mihailoviću o saradnji sa okupatorom. Sastao se na Savincu sa njemačkim poručnikom Krigerom, koji je tada bio komandant Gornjeg Milanovca. Raković je Mihailovića izvijestio da je postignut dogovor o uništenju komunista, i da je u tu svrhu dobio 5.000 metaka od Njemaca.¹⁹

Feldmaršal Maksimilijan fon Vajks, njemački komandant za jugoistok je svoj izvještaj o Mihailoviću poslao Hitleru. Vajks je za četničkog vođu naveo da je nelojalan saradnik i da igra na više strana. Usljed slabosti svojih snaga on se ne sukobljava sa njemačkim trupama, a taj trenutak čeka u nadi, kada dođe do iskrcavanja saveznika na Balkan. Naveo je da traži vezu njemačkim komandantima u strahu da ne potpadne pod vlast komunista sa kojima njegova vojska vodi krvave borbe.²⁰ Herman Nojbaheer koji je od strane Hitlera oktobra 1943. godine postavljen za povjerenika za Balkan, odlučio je da ravnogorske

¹⁹ Dr D. Stupar, *naved. djelo*, str. 177, 178.

²⁰ Dr D. Stupar, *naved. djelo*, str. 179, 180.

četnike uključi u borbu protiv partizana. Dajući uslove te saradnje, naveo je da četničke vođe već duže vrijeme vode pregovore sa njemačkom komandom, čime je napravljen sporazum o primirju i zajedničkoj povremenoj oružanoj borbi protiv komunista.²¹ Jedan od Mihailovićevih komandanata koji je bio cijenjen od strane okupatora bio je Vojislav Lukačević. Novembra 1943. godine on je sa Njemcima sklopio sporazum. Zanimljivo je da je Lukačeviću, Mihailović 12 dana prije potpisivanja ovog sporazuma priključio još tri brigade, jedan korpus i sve snage iz Sandžaka i Crne Gore.²² Ovaj podatak upravo govori o tome da tvrdnje revizionista o neobavještenosti Mihailovića i nelojalnosti njegovih trupa, nijesu utemeljene. Istorijski su neutemeljene i priče da on o ovakvim sporazumima ništa nije znao.

Mihajlovićevi neuspjesi, posebno pasivnost na bojnopolju, doveli su do toga da će od januara 1944. godine, britanska vlada povlačiti svoje oficire za vezu. Prema izvještaju koji je ova vlada primila, njegovi oficiri su sarađivali sa Njemcima, Italijanima ili sa obje strane.

U izvještajima tvrde da je Mihailović preko toga prelazio, a neke kontakte je i odobravao. U toku Četvrtе ofanzive početkom 1943. godine i pokušaja njemačkog sloma partizanskog otpora, Mihailović je naredio četnicima da napadaju komuniste.²³ Izvori britanske vlade od misije pri štabu Mihailovića, govore da su četnici potpuno pasivni, da odbijaju da vrše sabotaze, i da stalno pominju da imaju plan, samo da je potreban pravi trenutak za njegovo izvršenje. Pominje se da je jedino čime su ove formacije preokupirane, propaganda o održavanju veze sa angloameričkim saveznicima, kao i propaganda protiv partizana. Misija ne pominje nikakve dokaze o saradnji četnika

²¹ *Isto*, str. 178, 183, 184.

²² *Isto*, str. 185, 186.

²³ V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941-1945*, str. 230, 231.

sa okupatorom, ali ističu da po ponašanju četničkih vođa i izbjegavanju sukoba sa Njemcima postoji sigurno neki kontakt, nešto u vidu pakta o nenapadanju. Navodi se da će četnici ostati pasivni po pitanju okupatora i da će jedino ostati fanatični u borbama protiv partizana.

Mihailović je u pismu namijenjenom jednom od svojih komandanata napisao sljedeće:

*„U akcijama protiv Titovih bandi na Drini, Nemci nas nisu dirali. Čak suprotno, mnogi od naših komandanata su im pomogli i omogućili im da izbegnu napade komunista... Pošto nemamo dovoljno municije i snaga, ne možemo izdržati borbu na dva fronta, u ovom trenutku naši najopasniji neprijatelji su komunisti. Stoga naređujem da se bilo kakva akcija protiv okupatora prekine i da se okupator napadne propagandno. Svaki komandant će mi biti lično odgovoran ukoliko se ovo ne bude izvršavalo.“*²⁴

Istaknuti djelovi teksta dovoljno govore o saradnji četnika i Njemaca za koju je Mihailović znao i odobravao je. Čitajući redove knjige Valtera Robertsa, opet se vraćamo na onaj „pojam“ izdaje i tumačenje istog od strane ovog autora. Ako ovi redovi ne potkrepljuju fakte o četničkoj saradnji i izdaji, onda je u potpunosti nelogično svako Robertstovo objašnjenje, o Draži, kao vođi otpora i borcu protiv okupatora.

Autor dalje navodi da su Italijani i četnici pomagali jedni drugima, da su se četnici dogovorili sa Njemcima da ne ulaze u sukobe. Zajedno su napadali partizane, koji su se jedino neprestano borili protiv okupatora.²⁵ Sve je to autoru nedovoljno i da razmotri da upotrijebi termin *izdaja*, za Mihailovića i njegove jedinice!

Njemački specijalni izaslanik za Balkan, Herman Nojbahter, je rekao da se Mihailović pored svih neslaganja, sreo i sa Nedićem

²⁴ Isto, str. 261, 262.

²⁵ Isto, str. 262.

u avgustu 1944. godine, u selu Ražani blizu Užica. Razgovor je navodno bio u mračnoj sobi zbog sigurnosti da o tome ne sazna javnost. Razgovarali su o naoružavanju 50.000 četnika, o čemu je Nedić obavijestio Njemce. Na Nojbaherovo pitanje Nediću da li je to sigurno bio Mihailović, ovaj je odgovorio da misli da jeste, „mada možda i greši?!“²⁶

Četnici i Njemci zajedno u Srbiji, zima 1944. godine
(Dr D. Stupar, *Draža, istina o četnicima*, Zrenjanin)

Roberts u svojoj knjizi navodi da je po napuštanju savezničke podrške četnicima, američki pukovnik MekDauel, krajem 1944. godine, savjetovao Draži, da iz dijela Bosne u kojoj je bio sa trupama, a koja je bila pod kontrolom Njemaca, ide ka italijanskoj granici i da ga tamo prihvate američke trupe. Mihailović se u tom periodu tri puta sastao sa njemačkim emisarom Starkerom, koji je tražio da ovaj prenese tajnu kapitulaciju tamošnje njemačke vojske saveznicima u Italiji.²⁷

²⁶ V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941-1945*, str. 294-297.

²⁷ Isto, str. 349.

Ovakvi podaci služe revizionistima kao dokaz da je Draža bio saveznik i da nije bio kolaboracionista, iako u prethodnim podacima u Robertsovoj knjizi autor navodi, da njegovu kolaboraciju potvrđuju i Britanci u više izvještaja. Poslijeratna odlikovanja Mihailoviću uz sve ovo, predstavljaju dio političke igre, u budućim sukobima Istoka i Zapada koji su se nazirali od Teheranske konferencije, preko Jalte do Potsdama.

Kod Roberta se kao nestručno može okarakterisati i sljedeće: „Jasno je da Mihailović nije bio kriv za sve ili barem za mnoge optužbe koje su podignute protiv njega. Osim toga *možete zamisliti kakvo bi suđenje bilo Titu, odmah poslije građanskog rata, da je on bio gubitnik, a ne Mihailović*“.²⁸

U ovom citatu dio koji nije istaknut i može da se uzme u obzir, možda Mihailović nije za svaku tačku optužnice bio kriv. U drugom istaknutom dijelu „zamišljanje ili uživljavanje – kako bi bilo da je bilo“, je potpuno prevaziđen istorijski metod – „uživljavanja“. Istoričari se ne bave alternativnom istorijom, to je više predmet naučne fantastike.

Draža Mihailović je, iz svega navedenog kroz korišćene studije u ovom radu, bio jedna tragična ličnost, koja je kroz svoju saradnju sa okupatorom, najčešće preko posrednika – svojih oficira, pokušala da, igrajući na sve strane u ratu, izuzev komunističke, upravo uništi partizanski pokret, koji se pokazao kao jedini koji vodi beskompromisnu borbu protiv okupatora. Njegova fanatična mržnja prema komunistima i partizanskom pokretu dovela ga je do toga da je postao izdajnik svog naroda i zemlje. Odlikovanja koja je dobio od zapadnih saveznika, ne mogu poreći njegovu izdaju sopstvenog naroda, iz prostog razloga što je upravo njegova saradnja dokazivana iz britanskih i američkih misija pri njegovom štabu. Završetkom Drugog svjetskog rata, postao je u potpunosti jasan razilazak između SSSR-a i zapadnih saveznika SAD-a i Britanije, potiskivan u

²⁸ V. Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941-1945*, str. 350.

toku rata, u cilju pobjede nad nacističkom Njemačkom. Jugoslavija će se pokazati kao prostor koji će od 1945–1948. godine biti potpuno u sferi uticaja Staljina i Sovjetskog saveza. Na njenim granicama će biti Čerčilova „čelična zavjesa“, koja će razdvajati komunistički svijet od kapitalističkog. Hladni rat dva sukobljena bloka koji će trajati decenijama neće birati sredstva u pridobijanju određenih zemalja. Tako da odlikovanja koja su data Draži Mihailoviću od strane Zapada, jedino mogu da se uzmu u obzir kao jedan od pokušaja da se izazove destabilizacija u Jugoslaviji, koja je postala komunistička zemlja na Balkanu. Kroz ovaj rad više puta je navedeno da su britanski i američki oficiri prelazili preko saradnje Mihailovića i njemu potčinjenih komandanata, računajući da će im četnici poslužiti nakon rata u paralisanju jugoslovenske komunističke države pod Titom. Upravo kako naslov ovog rada asocira, svaka medalja ima dvije strane, lice i naličje koje je sakriveno. U tekstu je pažnja posvećena baš tom naličju iza kojeg se mnoge stvari kriju i pokušavaju sakriti. Posebno se na ovom prostoru to intenzivno radi posljednjih decenija.

Verner fon Braun

U Moskvi je 1. maja 1933. godine odjeknula vijest da je ruski naučnik Konstantin Ciolkovski pronašao rakete koje će promijeniti tok ljudske civilizacije, po pitanju prodora u svemir. Njegov govor snimljen na gramofonskoj ploči slušali su na razglasima stanovnici glavnog grada Sovjetskog Saveza. Ubrzo se o tome oglasila i novina *Pravda*. U Njemačkoj, u odsjeku za balistiku i municiju Vojnog ureda, tada je radio mladi i nadareni student Verner fon Braun. Njegove kolege i on, pored informacija od Njemačke ambasade u Moskvi da su ruski naučni uspjesi glasine, računali su da Rusi, kao i oni vrijedno rade na

Verner fon Braun

(izvor: R. Berndt, *Werner fon Braun: život za svemir*, Rijeka, 1970)

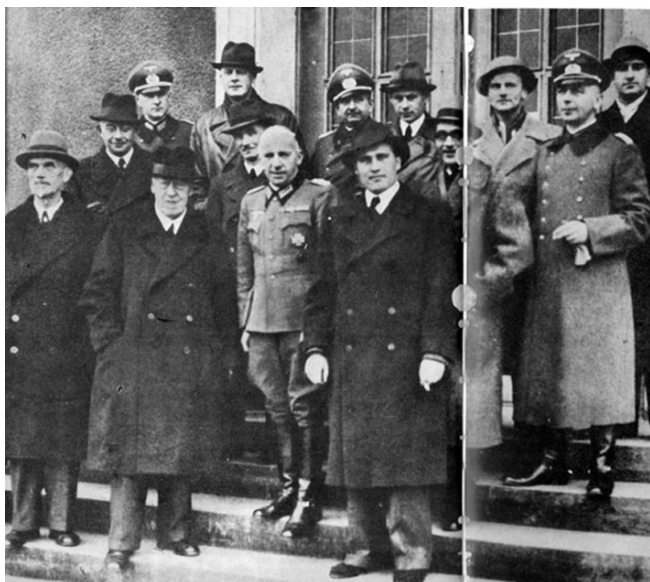
raketnom programu.²⁹ Fon Braun je od 1930. godine radeći na raketnom programu zajedno sa kolegama, sa raketne rampe Berlin-Rejkendorf vršio probe. Od kraja 1932. godine lansiranja su davala pozitivne rezultate.³⁰ U maju 1937. godine novi centar za raketni program će biti formiran u mjestu Penemunde. Dr Verner fon Braun će tada postati tehnički direktor tog zavoda sa svega 27 godina.³¹

Valter Dornberger, jedan od vodećih u raketnom programu obavijestio je fon Brauna 22. marta 1939. godine da će ih posjetiti Hitler. Pritom je skrenuo kolegi pažnju da pred ovim ne pominje njihove ambicije da raketno istraživanje treba da posluži za let u svemir ili na Mjesec. Dornberger je znao da firera interesuje samo onaj dio programa koji se odnosi na efikasno oružje, ništa drugo. Naučnici su bili svjesni da bez finansija koje od njega dobijaju, ne bi imali prilike ni da pokušaju ostvariti svoje snove. Hitler će posjetu obaviti krajem avgusta iste godine na raketnoj rampi u Kumensdorfu. Fon Braun će tada prvi put lično vidjeti njemačkog vođu. Lansiranja i eksperimenti koji su tada prikazani njemačkim vojnicima i

²⁹ R. Berndt, *Werner fon Braun: život za svemir*, Rijeka, 1970, str. 51.

³⁰ *Isto*, str. 42.

³¹ *Isto*, str. 58.

Donji red, u sredini pukovnik Dornberger, upravnik raketnog programa, pored njega desno Verner von Braun sa nacističkim oficirima i kolegama naučnicima (izvor: R. Berndt, *Werner fon Braun: život za svemir*, Rijeka, 1970)

političarima, nijesu ostavili neki utisak, a posebno ne na Hitlera. Firer nije vjerovao u budućnost raketa kao oružja.³² Vremenom će se to promijeniti kada fon Braun počne uspješno proizvoditi prve balističke rakete koje će se koristiti za vazdušne napade na protivnike, prvenstveno na Veliku Britaniju.

U periodu kada se prelamalo čija će biti pobjeda u ratu, tokom 1943. godine, genijalan pronalazak fon Brauna će nacistima dati nadu da će ga okončati u svoju korist. Raketa pod nazivom A4, najveća tada na svijetu, 14 m visine, će u junu 1943. godine biti probno lansirana. Ogroman uspjeh eksperimenta tom prilikom, kao nikad do tada, oduševiće Hitlera, koji će nakon toga novo oružje staviti u pogon i njime planirati da napada savezničke

³² Isto, str. 58.

ciljeve.³³ Ubrzo će od fon Brauna, Hitler i pismeno zahtijevati hitnu proizvodnju ovih raketa. U odnosu na proizvodnju drugog naoružanja A4 je dobila maksimalnu prednost.³⁴

Njemačka vojska će nastaviti vazdušne napade na London i ciljeve u Velikoj Britaniji. Septembra 1944. godine ovaj grad je bio napadnut raketama V2 i A4. U tim napadima su uništena londonska predgrađa koja su se nalazila na desetine kilometara razdaljine. Prema svjedočanstvima britanskih oficira svaki udar A4 rakete je ostavljao iza sebe kratere duboke preko 10 metara. Navodi se da snaga ovog projektila:

„Svaki A4 udara nezamišljivom snagom, koja je jednaka snazi sraza dviju lokomotiva brzog vlaka teških po stotinu i pedeset tona, ako jure brzinom od 100 km/sat.“

Neke od ovih raketa su pale i na Pariz, ali za razliku od londonskog scenarija, bilo je materijalnih, ali ne i ljudskih gubitaka. U ranijim pokušajima bombardovanja prestonice Francuske, A4 je zakazao. Koliko je ovo oružje u očima saveznika izazvalo zabrinutost i strah govori i obavještenje britanskog premijera Čerčila javnosti:

„Prošlog siječnja³⁵ saopštio sam parlamentu da se Nijemci spremaju napasti našu zemlju letećim bombama velikog akcionog polumjera. I u svom govoru od 8. srpnja³⁶ upozorio sam Donji dom na mogućnost takvih napadaja. U toku zadnjih tjedana neprijatelj je upotrijebio to svoje novo oružje.“³⁷

Saveznicima, a posebno Britancima postalo je jasno da se mora otkriti i uništiti mjesto proizvodnje njemačkih raketa. Radom britanskog obavještajca otkriven je zavod u Penemundeu, držan u tajnosti od strane nacista. Informacije o

³³ R. Berndt, *Werner fon Braun*, str. 72.

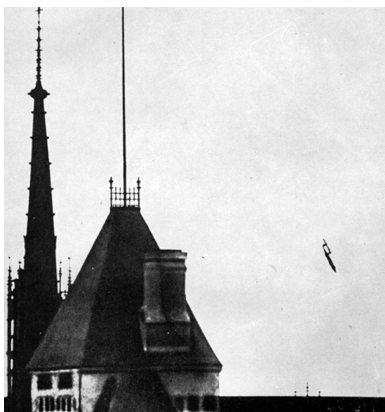
³⁴ *Isto*, str. 80

³⁵ Januara.

³⁶ Jula.

³⁷ R. Berndt, *Werner fon Braun*, str. 122.

lokaciji proizvodnje projektila su stigle do britanske vlade. Nekoliko dana kasnije, 20. juna 1943. godine Winston Čerčil izdao je naredbu da se izradi plan i uništi nacističko postojenje. Glavni cilj je bio uništiti naučnike i inženjere.³⁸ Akcija koju je isplanirao britanski maršal avijacije ser Artur Haris,³⁹ pored toga što će glavni naučnici preživjeti, biće koban udarac za dalji razvoj njemačkog ubojitog naoružanja.

Snimak projektila V2 prije nego što će pasti na London
(izvor: R. Berndt, *Werner fon Braun: život za svemir*, Rijeka, 1970)

Britanski vazdušni napad, izvršen u noći avgusta 1943. godine na raketno njemačko postrojenje, paralisao je rad naučnika u Penemundenu. U cilju zaštite svojih stručnjaka Njemci su ih preselili iz postrojenja. Fon Braun i ostali učesnici programa su nakon toga bili svjesni da saveznici imaju informacije o A4, ako ne i mnogo više od toga. Bez obzira na to, rad na proizvodnji raketa A4 morao se nastaviti, uprkos mnogim manama na projektilu za koje nije bilo vremena da se otklone.⁴⁰ Njemački ministar propagande, Gebels, je u njemačkim medijima širio

³⁸ R. Berndt, *Werner fon Braun*, str. 87.

³⁹ Isto, str. 87.

⁴⁰ R. Berndt, *Werner fon Braun*, str. 95.

vijesti o ubojitoj i savršenoj A4 raketi. Njemački naučnici su bili svjesni, nasuprot tome, da će mane, koje neće moći u kratkom roku otkloniti na A4, dovesti do toga da ona neće moći efikasno da zamijeni prethodnu raketu V2.⁴¹

Uspješnu konstrukciju njemačkih raketa Saveznici će uzeti veoma ozbiljno. Amerikanci i Englezi će po uspješnom okončanju rata, raditi na tome da zarobe najistaknutije njemačke naučnike, koje je američki predsjednik Ruzvelt sa respektom nazivao „naučnicima opsjednutim zlim dusima“. Albert Ajnštajn je po svom prebjegu u SAD, već 1933. godine, naglasio da su njemački naučnici u svojim otkrićima mnogo ispred ostalih u svijetu. Naravno, preuzimanje tekovina nacističkih naučnih dostignuća će nakon rata biti i ruski plan.⁴²

Nazirući totalni krah, Hitler je u martu 1945. godine izdao naređenje da se sve što je postignuto u Njemačkoj, u industrijskom i naučnom smislu, mora uništiti, uz kompletnu infrastrukturu. Albert Šper, ministar za naoružanje, će raditi sve da ovu naredbu zaobiđe. Fon Braun će biti takođe jedan od onih Njemaca koji će gledati da spasi što više dokumenata o svom raketnom programu.⁴³

Nakon kapitulacije Njemačke 9. maja 1945. godine, sredinom istog mjeseca, u austrijskom gradiću Reutu, u istoj kući su bili njemački naučnici na čelu sa fon Braunom i američki oficiri. Podjela naučnog – ratnog plijena, ili saveznička trka za istim je počela.⁴⁴ Verner fon Braun je jedan od onih koji će biti „ratni plijen“ Amerikanaca. Krajem septembra 1945. godine, već je bio u SAD-u, a u oktobru te godine je u pratnji jednog američkog oficira poslat u Fort Blis, El Paso u Teksasu. Pentagon je tu

⁴¹ *Isto*, str. 95.

⁴² *Isto*, str. 142.

⁴³ *Isto*, str. 158.

⁴⁴ *Isto*, str. 150.

smjestio postrojenje za raketni program.⁴⁵ Ubrzo će se kao glavni stručnjak, što je uistinu i bio, nametnuti upravo fon Braun, kao bivši nacistički naučnik. Naučnik čiji su projektili u toku Drugog svjetskog rata ubijali vojnike, nevine civile i sijali pustoš po Evropi, će od tada raditi za američke interese.

Predsjednik SAD Džon Kenedi i

pored njega bivši nacistički, tada američki naučnik Verner fon Braun (izvor: R. Berndt, *Werner fon Braun: život za svemir*, Rijeka, 1970)

Prvi uspjesi u svemirskom programu SAD-a su se pokazali na testiranju raketa A4 (V2), 1946. godine. Od 1949. godine fon Braun je izvijestio javnost da je astronautici prokrčen put u svemir:

„Kao što je sigurno da sunce izlazi, isto tako je sigurno i neizbježno da će doći do izgradnje svemirske postaje. Raketom V2 čovjek je turio nos u svemir, ali ga nikad neće povući iz svemira.“⁴⁶

Verner fon Braun i njemački naučnici u službi Amerikanaca, stići će mnogo dalje. SAD nijesu planirale da stanu sa napretkom odlaskom njihove letjelice u svemir. Naredni projekat na kom će raditi fon Braunov tim i 400 hiljada Amerikanaca, uz ogromne troškove nacionalnog budžeta od 1949–1969. godine, biće slijetanje na Mjesec. Upravo to će se i desiti 21. jula 1969. godine, kada će dva američka astronauta kao prvi Zemljani, prošetati površinom Mjeseca.⁴⁷

⁴⁵ Isto, str. 168.

⁴⁶ R. Berndt, *Werner fon Braun*, str. 185.

⁴⁷ Isto, str. 229.

Predsjednik SAD Dvajt Ajzenhauer uručuje odlikovanje Verneru fon Braunu za doprinos američkoj nauci (jedno od brojnih odlikovanja koje bivši Hitlerov naučnik dobio u SAD)

Verner fon Braun, druga ličnost obrađena u ovoj studiji slučaja, za svoj rad na američkom svemirskom programu dobio je mnoga priznanja i nagrade. Znači li to da su te medalje bedem iza kojeg je zakopana njegova nacistička prošlost, proizvodnja smrtonosnog oružja protiv saveznika i njihovih zemalja? Fon Braun nije lično ratovao, ali radio je nešto gore, stvarao je rakete koje su jednim udarcem ubijale veliki broj ljudi, razarale naselja i gradove. Da li je fon Braun zbog dobijenih odlikovanja, kao i Draža Mihailović heroj? Ne! Mogao bih reći da su oni isključivo „heroji po potrebi“, i to upravo onim zemljama, kojima su koristili za njihove političke ciljeve. Revizionistima službene istorije Mihailović i veličanje njegovog pokreta u Drugom svjetskom ratu je cilj koji vjerovatno istima donosi ličnu korist. Uveliko im u tome pomažu njihovi pratioci u narodu koje vodi slijepi nacionalizam, a često i fašizam.

Korišćena literatura:

- Valter Roberts, *Tito, Mihailović i saveznici 1941–1945*, Beograd, 2013.
- Dr Dušan Stupar, *Draža, istina o četnicima*, Zrenjanin, 2015.
- Ruland Berndt, *Werner fon Braun: život za svemir*, Rijeka, 1970.
- *Vojna enciklopedija*, drugo izdanje, br. 5, Beograd, 1973.